

เอกสารประกอบการสัมมนา

เรื่อง

"ชะตากรรมข้าวหอมมะลิไทย : ภายใต้อัตกกลงเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐ"

วันที่ 8 มิถุนายน 2548

ณ ห้องสารนิเทศ 2 หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ

องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย

นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์

โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร
ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดโดย...

คณะกรรมการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพย์สินทางปัญญา
ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ร่วมกับ

คณะกรรมการการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ กลุ่มศึกษาข้อตกลง-
เขตการค้าเสรีภาคประชาชน (FTA Watch) องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย
และเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกภาคอีสาน

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
เอกสารประกอบการสัมมนา

เรื่อง

“ชะตากรรมข้าวหอมมะลิไทย : ภายใต้อัตกอลเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐ”

วันที่ 8 มิถุนายน 2548

ณ ห้องสารนิเทศ 2 หอประชุมใหญ่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ

องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย

นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์

โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร
ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จัดโดย...

คณะอนุกรรมการทรัพยากรชีวภาพและทรัพย์สินทางปัญญา
ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ร่วมกับ

คณะกรรมการการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ กลุ่มศึกษาข้อตกลง-
เขตการค้าเสรีภาคประชาชน (FTA Watch) องค์กรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย
และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน

สารบัญ

หน้า

1. ความสำคัญของข้าวหอมมะลิกับสังคมไทย	1
2. สงครามการค้าและการแข่งขันพันธุ์กรรมข้าวหอมมะลิระหว่างไทยกับสหรัฐ	4
3. ประเด็นการเจรจาเอฟทีเอที่จะมีผลกระทบต่อข้าวหอมมะลิไทย	5
4. ผลกระทบของข้อตกลงเอฟทีเอที่มีต่อข้าวหอมมะลิไทย	12
5. จุดยืนของประเทศไทยและข้อเสนอแนะในการเจรจาเอฟทีเอกับสหรัฐอเมริกา	19

ชะตากรรมข้าวหอมมะลิไทย ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐ¹

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ² และ บัณฑิต เศรษฐศิโรตม์

เอกสารฉบับนี้เป็นการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น จากข้อตกลงเขตการค้าเสรี(เอฟทีเอ) ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาต่อข้าวหอมมะลิไทย โดยมีเนื้อหาหลักแบ่งเป็น 5 ส่วน ส่วนแรกกล่าวถึงความสำคัญของข้าวหอมมะลิต่อสังคมไทย ส่วนที่สองเกี่ยวกับความเป็นมาของความขัดแย้งทางการค้าเรื่องข้าวระหว่างไทย-สหรัฐ ส่วนที่สามกล่าวถึงประเด็นการเจรจาในเอฟทีเอ ไทย-สหรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการอนุรักษ์คุ้มครองและใช้ประโยชน์ข้าวหอมมะลิ ส่วนที่สี่เป็นการวิเคราะห์สรุปผลกระทบจากเอฟทีเอ ไทย-สหรัฐ ต่อข้าวหอมมะลิไทย และส่วนสุดท้ายเป็นข้อเสนอและจุดยืนของประเทศไทยต่อการเจรจา

1. ข้าวหอมมะลากับสังคมไทย

ข้าวหอมมะลิเป็นพันธุ์ข้าวสำคัญของไทยและเป็นพันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมากที่สุดในโลก ข้าวพันธุ์นี้ถูกคัดเลือกและพัฒนาพันธุ์มาโดยเกษตรกรในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเมื่อกว่าห้าทศวรรษที่ผ่านมา

เมื่อปี พ.ศ. 2493 สุนทร สีหะเนิน เจ้าหน้าที่การเกษตรประจำจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นผู้เก็บพันธุ์ข้าวนี้เพื่อส่งมาปลูกทดสอบโดยกรมการข้าวในสมัยนั้น การเก็บรวบรวมพันธุ์ข้าวดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของโครงการรวบรวมและปลูกทดสอบพันธุ์ข้าวซึ่งดำเนินการภายใต้ความช่วยเหลือทางวิชาการที่มี ดร.เฮนรี เอช เลิฟ(Henry H. Love) นักวิชาการด้านพันธุศาสตร์ชาวสหรัฐเป็นที่ปรึกษา ปัจจุบันข้าวพันธุ์นี้มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า "ข้าวขาวดอกมะลิ 105" ปลูกในพื้นที่ประมาณ 26% ของพื้นที่ปลูกข้าวของประเทศไทย (ตัวเลขปี2540)พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือบางส่วน

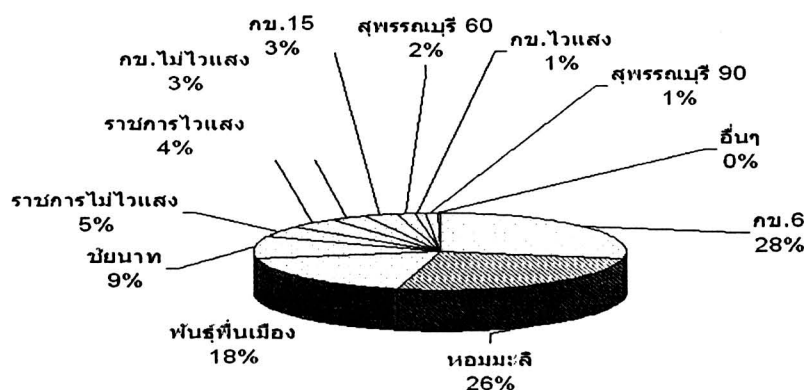
ตัวเลขผลผลิตเมื่อปี 2543-44 พบว่า ที่ภาคอีสานเก็บเกี่ยวข้าวหอมมะลิได้ 3.74 ล้านตัน โดยจังหวัดที่ปลูกมากที่สุด 7 ลำดับแรกของประเทศอยู่ในภาคอีสานทั้งสิ้น คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ นครราชสีมา อุบลราชธานี และมหาสารคาม ในขณะที่ภาคเหนือและภาคกลางผลิตได้ประมาณ 0.54 และ 0.44 ล้านตัน/ปี ตามลำดับ (โดยตัวเลขผลผลิตข้าวหอมมะลิในภาคกลางนั้นรวมตัวเลขข้าวหอมพันธุ์อื่น เช่นปทุมธานี1 รวมอยู่ด้วย)

¹ เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง ชะตากรรมข้าวหอมมะลิไทยภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา วันที่ 8 มิถุนายน 2547 ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ผู้อำนวยการ องค์การความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (BioThai)

³ ผู้อำนวยการ โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

พื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิของไทยเปรียบเทียบกับข้าวพันธุ์อื่นๆ⁴

ข้าวหอมมะลิ เป็นพันธุ์ข้าวที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในโลก ตัวเลขการส่งออกข้าวหอมมะลิเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยคิดเป็นสัดส่วนการส่งออกประมาณ 20 – 25 % ของยอดการส่งออกข้าวไทยทั้งหมด ตัวเลขการส่งออกล่าสุดเมื่อปี 2547 อยู่ที่ 2.28 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่าการส่งออก 35,572 ล้านบาท

ตลาดสำคัญของข้าวหอมมะลิไทย คือ จีน สหรัฐอเมริกา ฮองกง สิงคโปร์ พม่า ลาว รวมทั้งประเทศในแอฟริกาบางประเทศ ความต้องการข้าวหอมมะลิเพิ่มขึ้นทุกปี (โปรดดูตารางที่ 1 ในภาคผนวกท้ายบทความ) เนื่องจากคุณสมบัติของข้าวหอมมะลิที่โดดเด่นเหนือกว่าพันธุ์ข้าวอื่นๆ ทั้งในแง่ความหอม นุ่ม และรสชาติ

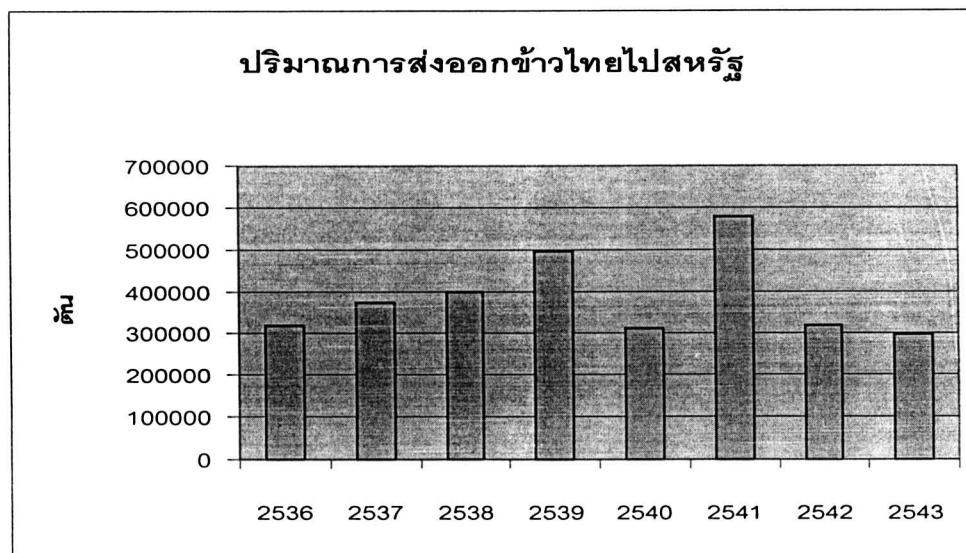
ตลาดของข้าวหอมมะลิในประเทศจีนขณะนี้อยู่ที่ตัวเลข 200,000 ตันต่อปี แต่ในบางปีเช่นเมื่อปี 2544 นั้น รัฐบาลจีนได้ลงนามทำสัญญาขอซื้อข้าวหอมมะลิจากไทยสูงถึง 400,000 ตัน และเชื่อกันว่าความต้องการจริงๆ น่าจะสูงกว่านั้นมาก รัฐบาลจีนตระหนักดีในความนิยมของข้าวหอมมะลิไทยในหมู่ประชาชนของตนจึงได้เสนอโครงการที่จะร่วมกับรัฐบาลไทยในการเช่าพื้นที่เพื่อปลูกข้าวหอมมะลิที่ทุ่งกุลาร้องไห้ พร้อมๆ กับได้เริ่มต้นโครงการที่จะพัฒนาพันธุ์ข้าวเพื่อให้มีคุณภาพทัดเทียมกับข้าวหอมมะลิให้ได้โดยเร็ว

ตลาดของข้าวหอมมะลิในสหรัฐอเมริกาก็เติบโตเช่นเดียวกัน โดยปริมาณการนำเข้าข้าวหอมมะลิของสหรัฐนั้นสูงประมาณ 300,000 ตัน/ปี โดยปีที่ส่งออกมากที่สุด (2541) นั้นส่งออกสูงถึง 578,475 ตัน⁵ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ราคาของข้าวหอมมะลิไทยนั้นขายได้ราคาสูงกว่าข้าวเมล็ดยาวของสหรัฐประมาณ 50 % บริษัทข้าวครบวงจรของสหรัฐ เช่น บริษัทไรท์เทค และกระทรวงเกษตรของสหรัฐ จึงมีเป้าหมายที่จะแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดของข้าวหอมมะลิไทยด้วยวิธีการต่างๆ ตลอดมา

⁴ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

⁵ กองการค้าข้าว กรมการค้าต่างประเทศ, 2544

ปัจจุบัน สัดส่วนของข้าวหอมมะลิไทยนั้นมีสัดส่วนสูงถึง 75 % ของยอดการนำเข้าข้าวทั้งหมดของสหรัฐเลยทีเดียว เมื่อเปรียบเทียบกับข้าวหอมบัสมาติของอินเดีย ปริมาณการนำเข้าข้าวหอมมะลิสูงกว่าถึง 4 เท่า⁶

ที่มา : กองการค้าธัญพืช กรมการค้าต่างประเทศ, 2544

ข้าวหอมมะลิไทยเป็นที่นิยมในหมู่ชาวแอฟริกันเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่นในประเทศแอฟริกาได้นำเข้าข้าวจากไทยสูงถึง 320,000 ตันเมื่อปี 2542 โดยในจำนวนนั้นเป็นข้าวหอมมะลิถึง 30,000 ตัน ตัวเลขของสมาคมพัฒนาข้าวแอฟริกาตะวันตก (West Africa Rice Development Association : WARDA) ซึ่งตั้งอยู่ในไอวอรีโคสต์รายงานว่า อัตราการเพิ่มของการนำเข้าข้าวของประเทศในแอฟริกันนั้นสูงถึง 4 % ต่อปีในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งถือว่าเป็นอัตราเพิ่มที่มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับทวีปอื่น⁷

ข้าวหอมมะลิหาได้มีคุณค่าในเชิงการตลาดเท่านั้น หากแต่มียุทธศาสตร์เชื่อมโยงไปยังคุณค่าของบทบาทชุมชนชาวนา ในฐานะที่เป็นพันธุ์พืชซึ่งได้มาจากความสามารถในการคัดเลือกพันธุ์ของชาวนารุ่นแล้วรุ่นเล่า หาใช่เป็นพันธุ์พืชซึ่งได้รับการปรับปรุงขึ้นโดยปรับปรุงพันธุ์ข้าวสมัยใหม่แต่อย่างใดไม่ ข้าวหอมมะลิจึงเป็นตัวอย่างที่ยืนยันถึงศักยภาพของเกษตรกรในการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งถือว่าเป็นฐานรากของเกษตรกรรมและวัฒนธรรมของเรา

ข้าวหอมมะลิปลูกได้ดีและมีคุณภาพดีที่สุดในสภาพดินทรายและอินทรีย์วัตถุต่ำ พันธุ์ข้าวนี้จึงเป็นทางเลือกสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

⁶ Agricultural Outlook ,Economic Research Service/USDA /November 2002

⁷ หอมกลิ่นข้าวมะลิหอม (2545), วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และนิรมล ยวนบุญ

ซึ่งไม่เหมาะสมกับพืชเกษตรอื่นๆ การตัดสินใจในการเจรจาการค้าใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อข้าวหอมมะลิ จึงเป็นการตัดสินใจที่สร้างความเสียหายต่อชาวนายากจนนับล้านๆ ครอบครัวของเรา

2. สงครามการค้าและการแย่งชิงพันธุกรรมข้าวหอมมะลิ ระหว่างไทยกับสหรัฐ

ความขัดแย้งทางการค้าและอื่นๆ ที่เกี่ยวกับกรณีข้าวระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกา มีอยู่หลายประเด็น ครอบคลุมเกี่ยวกับประเด็นการเปิดตลาดข้าว การใช้เครื่องหมายการค้าและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ตลอดจนประเด็นเกี่ยวกับสินค้าเทคโนโลยีชีวภาพ เป็นต้น

ประเทศไทยกับสหรัฐเป็นคู่แข่งทางการค้าเรื่องข้าวมาโดยตลอดในฐานะที่ไทยเป็นประเทศที่ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลก และสหรัฐเป็นผู้ส่งออกอันดับต้นๆ ของโลกเช่นเดียวกัน ประเทศทั้งสองต่างต้องการยึดครองตลาดข้าวสำคัญๆ ทั่วโลก รวมถึงตลาดในประเทศสหรัฐอเมริกาเอง ในการเจรจาภายใต้องค์การการค้าโลกนั้น ประเทศไทยเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาลดการอุดหนุนสินค้าเกษตร แต่หาได้ประสบผลสำเร็จไม่ โดยขณะนี้สหรัฐอเมริกายังคงอุดหนุนการผลิตข้าวคิดเป็นเงินไทยประมาณ 4,000-5,000 บาท/ตัน ผู้ประกอบการส่งออกข้าวของไทยเชื่อว่าหากสหรัฐอเมริกาลดการอุดหนุนการผลิตและการค้าข้าวลงมา ประเทศไทยจะสามารถส่งออกข้าวได้เพิ่มขึ้นและทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกปรับตัวสูงขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมข้าวและชาวนาไทยในท้ายที่สุด

ปัญหาทางการค้าที่กลายเป็นประเด็นสาธารณะเมื่อปี 2542 คือความขัดแย้งในกรณีที่สหรัฐอนุญาตให้อุตสาหกรรมข้าวภายในประเทศของตนสามารถขายข้าวเมล็ดยาวพันธุ์ใดก็ตามได้ภายใต้ชื่อ "จัสมินไรซ์" ทั้งนี้โดยสหรัฐอ้างว่า "จัสมินไรซ์" เป็นชื่อ "ทั่วไป" (Generic name) ดังนั้นบริษัทไรซ์เทคของสหรัฐจึงได้จดทะเบียนการค้า "จัสมาติ" (JASMATI) แล้วแอบอ้างว่าเป็น "ข้าวหอมมะลิที่ปลูกที่เท็กซัส" กรณีดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนไทยทุกระดับ ชาวนาไทยประท้วงรัฐบาลสหรัฐในเรื่องดังกล่าว และต่อมารัฐบาลไทย โดยกระทรวงพาณิชย์ได้ยื่นฟ้องต่อกรมการค้าของสหรัฐ แต่กรมการค้าชุดดังกล่าวก็ปฏิเสธที่จะรับคำฟ้องโดยอ้างว่าการกระทำดังกล่าวไม่ผิดกฎหมายของสหรัฐ เมื่อปี 2543 สถานทูตสหรัฐประจำประเทศไทยได้จัดการประชุมทางไกล (VDO Conference) ขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อหาทางลดข้อขัดแย้งและความไม่พอใจของประชาชนไทย โดยเจ้าหน้าที่ของสหรัฐแนะนำให้ฝ่ายไทยใช้กฎหมายเครื่องหมายการค้า (Trade Mark) เพื่อปกป้องข้าวหอมมะลิของไทย

กรณี "จัสมาติ" ยังไม่ทันจบไปจากความทรงจำ ในปี 2544 ความขัดแย้งเกี่ยวกับการนำพันธุกรรมข้าวหอมมะลิของไทยไปใช้อย่างไม่เหมาะสมก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสถาบันวิจัยข้าวของสหรัฐที่เดลบัมเปอร์ รัฐอาร์คันซอส์ ร่วมกับสถาบันวิจัยอีก 2 แห่ง คือศูนย์วิจัยและการศึกษาเอฟเวอร์เกลด มหาวิทยาลัยฟลอริดา และศูนย์วิจัยและส่งเสริมพันธุ์ข้าว มหาวิทยาลัยอาร์คันซอส์ ได้เริ่มต้นโครงการปรับปรุงข้าวหอมมะลิเพื่อปลูกในสหรัฐ (Stepwise Program for Improvement of Jasmine Rice for the United States) ขึ้น ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงพันธุ์ข้าวหอมมะลิสำหรับปลูกในสหรัฐและแข่งขันกับข้าวไทยโดยตรง

นักวิจัยชาวสหรัฐอ้างว่าได้พันธุกรรมข้าวหอมมะลิไปจากสถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ แต่กลับไม่ปรากฏการลงนามในสัญญาการเคลื่อนย้ายพันธุกรรม(MTA-Material Transfer Agreement)แต่อย่างใด เป็นการแสดงเจตนาที่จะจดสิทธิบัตรข้าวที่ปรับปรุงจากข้าวหอมมะลิ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ตามกติการะหว่างประเทศ และการวิจัยดังกล่าวอาจเป็นการละเมิดต่อกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ของไทยได้เช่นกันหากพบว่ามี การนำเอาข้าวหอมมะลิจากประเทศไทยไปใช้ประโยชน์โดยไม่ดำเนินการตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ปัญหานี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับเกษตรกรและประชาชนไทยโดยทั่วไป มีการเดินขบวนของชาวนาที่ทุ่งกุลาร้องไห้กว่า 2,000 คน เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2544 และกว่า 1,500 คนที่หน้าสถานทูตสหรัฐ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน

อย่างไรก็ตามความไม่พอใจดังกล่าวของคนไทยเริ่มลดลงเมื่อกระทรวงพาณิชย์สหรัฐแจ้งผ่านกระทรวงพาณิชย์ของไทยว่านักวิจัยของสหรัฐได้แสดงเจตนายินยอมอย่างเป็นทางการ และได้ลงนามในสัญญาโอนย้ายพันธุกรรม โดยรับปากว่าจะไม่จดสิทธิบัตรพันธุ์ข้าวซึ่งปรับปรุงจากข้าวหอมมะลิของไทย

หากวิเคราะห์รายละเอียดของข้อเรียกร้องและประเด็นเจรจาเอฟทีเอที่เฮอร์หว่างสหรัฐกับประเทศไทย จะเห็นได้ว่าหลายประเด็นเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวทั้งโดยตรงและโดยอ้อมแทบทั้งสิ้น

3. ประเด็นการเจรจา เอฟทีเอ ที่จะมีผลกระทบต่อข้าวหอมมะลิไทย

ประเด็นการเจรจาจัดทำเอฟทีเอ ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา ที่มีผลกระทบเชื่อมโยงกับเรื่องข้าวหอมมะลิ ได้แก่ การเปิดตลาดสินค้าเกษตร ทรัพย์สินทางปัญญา สินค้าดัดแปลงพันธุกรรม และเรื่องสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม เอกสารที่คู่เจรจายืนยันให้แต่ละฝ่ายถูกถือว่าเป็นความลับไม่สามารถเผยแพร่สู่สาธารณะได้ ทั้งนี้ เนื่องจากทางคณะเจรจาของสหรัฐขอให้ฝ่ายไทยลงนามข้อตกลงรักษาความลับในการเจรจา แม้ว่าฝ่ายไทยจะปฏิเสธไม่ลงนาม ขอเป็นเพียงคำสัญญาสุภาพบุรุษ (Gentleman Agreement) ว่าจะไม่เปิดเผยความลับ แต่ก็ทำให้เอกสารของการเจรจาถูกปฏิบัติในสถานะ "ความลับ" เจ้าหน้าที่รัฐของไทยปฏิเสธที่จะเปิดเผยข้อมูลแก่ประชาชนมาโดยตลอด

ดังนั้น ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นข้อเรียกร้องของทางสหรัฐ จึงอาศัยการศึกษาเปรียบเทียบจากข้อตกลงเอฟทีเอ ที่ทางสหรัฐทำกับประเทศต่างๆ เช่น จอร์แดน เวียดนาม สิงคโปร์ บาห์เรน โมร็อกโก ออสเตรเลีย รวมทั้งเป้าหมายการเจรจาที่กำหนดไว้ในกฎหมาย Trade Promotion Authority ของสหรัฐ และในกรอบการเจรจาของสหรัฐกับประเทศไทยตามเอกสารที่ผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) ยื่นเสนอต่อรัฐสภาสหรัฐและได้รับการอนุมัติแล้วเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547 เป็นหลัก

3.1 การเปิดตลาดสินค้าเกษตร

รายงานการศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการทำความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐ ที่ดำเนินการ การศึกษาโดยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย⁸ (TDRI) ในปี 2546 โดยยึดตามกรอบของสหรัฐ-ซีที พบว่า การลดภาษีศุลกากรให้เหลือศูนย์และขจัดอุปสรรคที่มีใช่ว่าจะจะทำให้ไทยและสหรัฐมีการส่งออกเพิ่มขึ้นค่อนข้างสูงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ต่อปี หรือในบางกรณีอาจสูงถึงร้อยละ 30 เนื่องจากสินค้าเกษตรของทั้งสองฝ่ายมีลักษณะเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ สหรัฐมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าเกษตรเมืองหนาว ส่วนไทยมีความได้เปรียบในการผลิตสินค้าเกษตรเขตร้อน

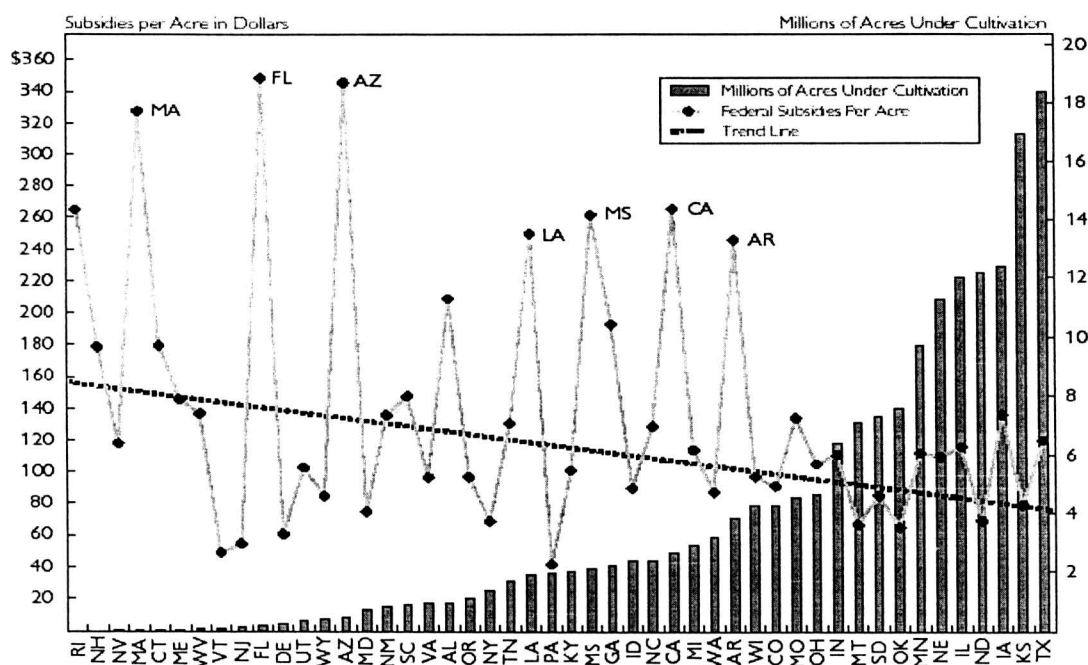
อย่างไรก็ตาม รายงานฉบับดังกล่าวได้ย้ำเตือนด้วยว่า แม้ความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐ จะช่วยเพิ่มปริมาณการค้าและการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลดีต่อผู้บริโภคและผู้ผลิตที่ใช้สินค้าเกษตรเป็นวัตถุดิบ แต่ก็อาจส่งผลกระทบรุนแรงต่อเกษตรกรจำนวนมากโดยเฉพาะเกษตรกรที่ผลิตสินค้าแข่งขันกับสินค้าส่งออกของสหรัฐอาจจะต้องเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นหรือต้องเปลี่ยนอาชีพ ได้แก่ เกษตรกรที่ปลูกถั่วเหลือง ข้าวโพด มะเขือเทศ ถั่วลิสง ส่วนผู้ประกอบการธุรกิจฟาร์มปศุสัตว์ขนาดเล็กที่มีต้นทุนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เลี้ยงหมู และวัวอาจจะต้องเลิกกิจการ รัฐบาลไทยจึงควรเร่งปรับโครงสร้างภาษีและกระบวนการศุลกากร เพื่อให้สินค้าไทยมีต้นทุนวัตถุดิบลดลง และเร่งเพิ่มผลิตภาพในภาคเกษตร ตลอดจนช่วยเหลือให้เกษตรกรรายย่อยสามารถปรับตัวได้

จากการศึกษาของทีดีอาร์ไอได้ชี้ให้เห็นว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐต่อสาขาเกษตรมีทั้งผลกระทบทางบวกและทางลบ อย่างไรก็ตามการศึกษาดังกล่าวมีข้อที่น่าสังเกตหลายประการ คือ

1) การศึกษาดังกล่าวมีสมมุติฐานหลักสำคัญว่า จะมีการลดภาษีศุลกากรเหลือศูนย์และขจัดอุปสรรคที่มีใช่ว่าจะจะมีผลทำให้การส่งออกเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ต่อปี แต่ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้ตัวเลขการส่งออกที่ประเมินไว้ต่ำกว่าความเป็นจริง คือ การที่สหรัฐมีการอุดหนุนภาคเกษตรกรรมทั้งการอุดหนุนภายในที่ปิดเป็นตลาด การอุดหนุนภายในที่ไม่ปิดเป็นตลาด และการอุดหนุนการส่งออก เป็นจำนวนเงินที่สูงประมาณ 18 พันล้านเหรียญต่อปี และเป็นไปได้ยากที่สหรัฐจะลดการอุดหนุนในส่วนนี้ ให้กับฝ่ายไทย เนื่องจากการลดการอุดหนุนลงจะมีผลคล้ายกับการเปิดตลาดให้กับทุกประเทศอื่นด้วยนอกจากประเทศไทย นอกเหนือจากนี้การอุดหนุนสินค้าเกษตรยังมีที่มาทางประวัติศาสตร์อย่างยาวนานอีกทั้งเป็นข้อผูกพันของรัฐบาลสหรัฐภายใต้กฎหมายการเกษตร ฉบับปี 2002

⁸ TDRI, 2003, Thailand-US Free Trade Agreement, Chapter 5: Thailand-US FTA on Agricultural Products

1999 Government Agricultural Subsidies Per State

ตัวอย่างการสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรของรัฐบาลสหรัฐ⁹

2) ที่ดีอาร์ไอมีความเห็นว่าสินค้าเกษตรของไทยและสหรัฐมีลักษณะเกี่ยวพันกัน แต่สำหรับกรณีข้าวซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญมากที่สุดของไทย สหรัฐกลับเป็นคู่แข่งสำคัญ รวมทั้งกรณีข้าวหอมมะลิที่ทางสหรัฐกำลังเร่งพัฒนาปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้สามารถแข่งขันกับข้าวหอมมะลิไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นในระยะเวลาไม่นาน ถ้าโครงการดังกล่าวดำเนินการสำเร็จ สหรัฐก็จะก้าวขึ้นมาเป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยโดยเฉพาะในตลาดข้าวหอมมะลิ

3) ในขณะนี้ สหรัฐกำลังดำเนินการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ อีกรกว่า 50 ประเทศ ดังนั้นถึงแม้จะมีการลดอัตราภาษีศุลกากรสินค้าเกษตรให้เหลือศูนย์และขจัดอุปสรรคที่มีไข่ภาษีได้จริง สินค้าเกษตรของประเทศคู่ค้าของสหรัฐก็ยังคงต้องแข่งขันกันภายใต้สิทธิพิเศษทางการค้าอย่างเดียวกันอยู่นั่นเอง ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ที่จะได้จากการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับสหรัฐต่ำกว่าที่คาดหวัง

3.2 สินค้าดัดแปลงพันธุกรรม

ในหัวข้อการเจรจาเอฟทีเอ ระหว่างไทย-สหรัฐ ทางสหรัฐไม่ได้มีข้อเรียกร้องเรื่องสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมหรือจีเอ็มโอ (GMOs) แยกออกมาเป็นหัวข้อเฉพาะ แต่ในการเจรจาหัวข้อการเกษตร มีประเด็นข้อเรียกร้องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจีเอ็มโอ ในลักษณะที่นำไปสู่การเปิดเสรีการค้าขายสินค้าจีเอ็มโอ มากขึ้น

⁹ Ethan T. Baker and Brian M. Riedl , Heritage Foundation , January 23, 2002

ประเด็นข้อเรียกร้องของสหรัฐในด้านการเกษตร ที่เกี่ยวข้องต่อเรื่องจีเอ็มโอ ได้แก่

1) ต้องการให้ประเทศคู่เจรจายึดถือข้อตกลงว่าด้วยการใช้มาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures : SPS) ภายใต้องค์การการค้าโลกอย่างเคร่งครัด

2) ต้องการให้ประเทศคู่เจรจาจัดมาตรการต่างๆ ทางด้านการค้าที่ส่งผลกระทบต่อเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น การติดฉลากสินค้าจีเอ็มโอ เป็นต้น

ข้อเรียกร้องดังกล่าวปรากฏอยู่ในกฎหมาย Trade Promotion Authority ของสหรัฐ (Sec. 2102 ข้อ b (10) - VIII) และในกรอบการเจรจาของสหรัฐกับประเทศไทยตามเอกสารที่ผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) ยื่นเสนอต่อรัฐสภาสหรัฐ

ตามข้อตกลง SPS ให้สิทธิแก่ประเทศสมาชิกในการใช้มาตรการจำกัดการนำเข้าสินค้าที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ หรือพืช โดยจะต้องเป็นมาตรการที่อิงกับมาตรฐานระหว่างประเทศ หรือมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Evidence) ในการใช้มาตรการดังกล่าว และถึงแม้ว่าจะมีข้อกำหนดเรื่องการยกเว้น ใน Art. 5.7 สำหรับเรื่องใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่เพียงพอ ก็อนุญาตให้สมาชิกใช้มาตรการสุขอนามัยชั่วคราว (Provisional Measures) บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้ รวมทั้งข้อมูลจากองค์การระหว่างประเทศ และมาตรการสุขอนามัยที่ประเทศอื่น ๆ บังคับใช้อยู่ ทั้งนี้ ประเทศสมาชิกจะต้องค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อประกอบการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) ควบคู่ไปด้วย

3.3 ทรัพย์สินทางปัญญา

วัตถุประสงค์สำคัญของสหรัฐในการเจรจาเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา คือ การยกระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศคู่เจรจาให้ทัดเทียมกับการคุ้มครองตามกฎหมายของสหรัฐ

ข้อเรียกร้องสำคัญของสหรัฐในด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย คือ

1) ต้องการให้ประเทศคู่เจรจายกเลิกการคุ้มครองสิทธิบัตรให้ครอบคลุมสิ่งมีชีวิตทุกประเภท ทั้งพืช สัตว์ และจุลินทรีย์

2) ต้องการให้ประเทศคู่เจรจาเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants 1991 หรือ อนุสัญญา ยูโปฟ) ซึ่งหมายถึงการให้ยอมรับนำเอาระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบอนุสัญญา ยูโปฟ มาใช้ในการคุ้มครองพันธุ์พืช

3) เรียกร้องให้มีการนำกฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายการค้า (Trade mark) เพื่อใช้ในการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication)

ข้อเรียกร้องในสองข้อแรกข้างต้นปรากฏอยู่ในกฎหมาย Trade Promotion Authority ของสหรัฐ (Sec. 2102 ข้อ b (4) –ii) และในกรอบการเจรจาของสหรัฐกับประเทศไทยตามเอกสารที่ผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) ยื่นเสนอต่อรัฐสภาสหรัฐ ส่วนในข้อที่สามนั้นปรากฏอยู่ภายใต้ข้อตกลงที่สหรัฐทำกับประเทศสิงคโปร์

เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดในกฎหมาย Trade Promotion Authority ของสหรัฐ และในกรอบการเจรจาของสหรัฐกับประเทศไทยตามเอกสารที่ผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) ยื่นเสนอต่อรัฐสภาสหรัฐและได้รับการอนุมัติแล้ว และจากการเปรียบเทียบเนื้อหาข้อตกลงเอฟทีเอที่ทางสหรัฐได้ทำกับประเทศอื่นๆ เช่น จอร์แดน เวียดนาม สิงคโปร์ บาร์เรน โมร็อกโก ออสเตรเลีย¹⁰ มีแนวโน้มอย่างค่อนข้างชัดเจนว่าทางสหรัฐจะยื่นข้อเรียกร้องในประเด็นนี้ต่อประเทศไทยอย่างแน่นอน¹¹

ตามความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade Related Aspect of Intellectual Property Rights : TRIPs) หรือความตกลงทริปส์ ซึ่งเป็นความตกลงฉบับหนึ่งภายใต้องค์การการค้าโลก มีเนื้อหาของความตกลงที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิบัตรอยู่ในมาตรา 27 โดยในมาตรา 27.2 มีข้อยกเว้นที่จะไม่ให้สิทธิบัตรแก่สิ่งประดิษฐ์ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบกับความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดีงาม หรือก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ และพืช หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ในมาตรา 27.3 (b) ได้ให้สิทธิแก่ประเทศสมาชิกที่จะไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรต่อพืชและสัตว์ที่นอกเหนือจากจุลชีพ และกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับการผลิตพืชและสัตว์ ตามข้อกำหนดในมาตรานี้ ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกจำนวนมากซึ่งรวมทั้งประเทศไทย จึงมีข้อยกเว้นในกฎหมายสิทธิบัตร ไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรต่อพืชและสัตว์

ในส่วนการคุ้มครองพันธุ์พืช ตามมาตรา 27.3 (b) ของความตกลงทริปส์ ได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองพันธุ์พืช แต่ความตกลงทริปส์มิได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ภายใต้ระบบสิทธิบัตรเท่านั้น ตามมาตรา 27.3 (b) เปิดโอกาสให้ประเทศสมาชิกสามารถเลือกที่จะให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้ระบบกฎหมายใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นระบบสิทธิบัตร หรือระบบกฎหมายเฉพาะ หรือทั้งสองระบบนี้ร่วมกัน หลักเกณฑ์สำคัญประการเดียวของความตกลงทริปส์ที่กำหนดไว้ในการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบกฎหมายเฉพาะ คือ ต้องเป็น “ ระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ ” (effective *sui generis* system) เท่านั้น

ทั้งนี้ ในความตกลงทริปส์ไม่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพไว้ และไม่ได้มีการกล่าวอ้างถึงอนุสัญญาอุพูฟไว้ ทั้งที่อนุสัญญาอุพูฟมีผลใช้บังคับมานานก่อนหน้าที่จะมีการร่างความตกลงทริปส์ ดังนั้นประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกจึงมีอิสระที่จะเลือกให้ความคุ้มครอง

¹⁰ Tightening TRIPs: The Intellectual Property Provisions of Recent US Free Trade Agreements. Trade Note, 7 February 2005. International Trade Department. The World Bank Group.

¹¹ การเจรจาต่อครั้งที่ 4 ที่มอนตาเนา ในเดือนกรกฎาคม 2548 สหรัฐอเมริกากำหนดให้มีการเจรจาในประเด็นทรัพย์สินทางปัญญาถึง 4 วัน จากการเจรจาทั้งหมด 5 วัน

พันธุ์พืชภายใต้ระบบกฎหมายเฉพาะ และตีความคำว่า "ระบบกฎหมายที่มีประสิทธิภาพไว้" ให้สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศและระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศตนเอง โดยไม่ต้องคำนึงว่าอนุสัญญาอุปอฟได้กำหนดหลักการในการคุ้มครองพันธุ์พืชไว้อย่างใดบ้าง

อนุสัญญาอุปอฟนั้น เป็นความตกลงระหว่างประเทศที่ถูกผลักดันจัดตั้งขึ้นโดยประเทศในแถบทวีปยุโรปในปี ค.ศ. 1961 เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแก่นักปรับปรุงพันธุ์พืช ซึ่งหมายถึงผู้ปรับปรุง ค้นพบ หรือพัฒนาพันธุ์พืช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการจูงใจให้นักปรับปรุงพันธุ์ได้พัฒนาและปรับปรุงพันธุ์พืชใหม่ๆ ขึ้น อนุสัญญาอุปอฟมีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิของการคุ้มครองเพียงอย่างเดียวคือ พันธุ์พืช (Plant varieties) ซึ่งหมายถึง กลุ่มของพืชที่เล็กที่สุดที่มีพันธุกรรมและลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สม่ำเสมอ คงตัว และแตกต่างจากกลุ่มอื่นในพืชชนิดเดียวกัน อันเป็นการคุ้มครองที่มีวัตถุประสงค์ที่แคบกว่าความตกลงทริปส์

ประเด็นที่เป็นข้อควรตระหนักอย่างยิ่งเกี่ยวกับอนุสัญญาอุปอฟ คือ นับแต่อนุสัญญาอุปอฟมีผลใช้บังคับ ได้มีการผลักดันจากบริษัทเมล็ดพันธุ์ให้ประเทศที่พัฒนาแล้วปรับแก้ไขเนื้อหาอนุสัญญารวมแล้ว 3 ครั้ง ในปี ค.ศ. 1972 , 1978 และ 1991 โดยการแก้ไขในครั้งหลังสุด ได้มีการขยายสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์ให้กว้างขึ้นกว่าเดิม จนมีลักษณะเกือบจะคล้ายคลึงกับสิทธิตามกฎหมายสิทธิบัตร¹² (โปรดดูภาคผนวก ตารางที่ 2 เปรียบเทียบอนุสัญญาอุปอฟและข้อตกลงทริปส์)

ในการอนุวัติการตามความตกลงทริปส์ ประเทศไทยเลือกที่จะให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชด้วยระบบกฎหมายเฉพาะ โดยประเทศไทยได้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งคือ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้ยึดถือแนวทางในการคุ้มครองพันธุ์พืชตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาอุปอฟ แต่กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยได้สร้างหลักเกณฑ์ที่มีลักษณะเฉพาะขึ้น โดยได้กำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชหลายประเภทด้วยกันคือ พันธุ์พืชใหม่ พันธุ์พืชพื้นเมืองท้องถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่าด้วย นอกจากนั้นกฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ในการขอรับความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติม เช่น การกำหนดให้มีการเปิดเผยแหล่งที่มาของสารพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ (Disclosure of Origin) การกำหนดให้การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืชต้องเป็นไปโดยได้รับความยินยอมล่วงหน้า (Prior Informed Consent) และการกำหนดให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing) ระหว่างนักปรับปรุงพันธุ์กับเจ้าของแหล่งพันธุกรรม เป็นต้น หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) และได้รับการยอมรับในระดับสากล ซึ่งประเทศไทยนำมาบัญญัติไว้เพื่อให้การคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

¹² อ้างอิงจาก จักรกฤษณ์ ควรพจน์. 2544. สิทธิบัตร: แนวความคิดและบทวิเคราะห์ กรุณาดูตารางที่ 1 ในภาคผนวกท้ายบท

ในทางตรงกันข้าม กฎหมายสหรัฐไม่ได้ให้ความคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืชเช่นเดียวกับประเทศไทย สหรัฐมุ่งแต่ที่จะให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชที่ได้ถูกค้นพบหรือปรับปรุงขึ้นใหม่เท่านั้น การคุ้มครองพันธุ์พืชในสหรัฐจึงมีหลายรูปแบบด้วยกันคือ การคุ้มครองพันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศตามระบบสิทธิบัตรพันธุ์พืช (Plant Patent) การคุ้มครองพันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์โดยอาศัยเพศตามระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection) และการคุ้มครองพันธุ์พืชตามระบบสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ (Utility Patent) ซึ่งมักจะเป็นการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการทางพันธุวิศวกรรม

ดังนั้น จากข้อเรียกร้องของสหรัฐภายใต้การเจรจาจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีที่กำหนดให้ประเทศไทยต้องเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาอุโปฟ และ/หรือ ต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่พันธุ์พืชด้วยนั้น จึงเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้ประเทศคู่ค้ากับสหรัฐต้องให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธิบัตรนั่นเอง (โปรดดูภาคผนวก ตารางที่ 3 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศไทยกับข้อเรียกร้องของสหรัฐอเมริกา)

สำหรับในกรณีเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าสหรัฐอเมริกามีความคิดเห็นขัดแย้งกับประเทศยุโรปและประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ เนื่องจากประเทศสหรัฐได้ใช้ประโยชน์จากชื่อสินค้าที่มาจากชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นจำนวนมาก เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวบัสมาติ ไวน์บอร์กโดซ์ สก็อตวิสกี เป็นต้น การที่สหรัฐอเมริกาเรียกร้องให้ประเทศที่ลงนามเขตการค้าเสรีด้วยให้ใช้กฎหมายเครื่องหมายการค้าแทนกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เท่ากับอเมริกาถือว่าชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของประเทศอื่น เช่น จัสมินโรส เป็นเพียง "ชื่อสามัญ" (Generic name)

หลักการของการคุ้มครองโดยใช้เครื่องหมายการค้า นั้น ให้สิทธิกับใครก็ตามที่จดชื่อสินค้าหรือเครื่องหมายการค้า โดยใคร "จดทะเบียนก่อน ได้สิทธิก่อน" และสิทธินั้นจะมอบให้แก่ "เอกชน" รายใดรายหนึ่ง ในขณะที่หลักการของการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น จะให้สิทธิแก่สินค้าซึ่งมีชื่อเสียงมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง และสิทธินั้นจะมอบให้แก่ "ชุมชนในพื้นที่หนึ่งๆ" ซึ่งได้พัฒนาสินค้ามาด้วยกัน การนำกฎหมายเครื่องหมายการค้ามาแทนการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นการละเมิดและแสวงหาประโยชน์จากชื่อเสียงของสินค้าที่พัฒนามาจากภูมิปัญญาของชุมชน และในหลายกรณีเป็นการแย่งชิงสิทธิที่ควรจะเป็นของชุมชนมาเป็นสิทธิของบริษัทเอกชนรายใดรายหนึ่งเท่านั้น

3.4 เรื่องสิ่งแวดลอม

วัตถุประสงค์สำคัญของสหรัฐในการเจรจาเรื่องสิ่งแวดลอมในข้อตกลงการค้าเสรี ไทย-สหรัฐฯ คือ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเรื่องสิ่งแวดลอมกับเรื่องการค้า และทำให้การยอมรับดังกล่าวเป็นพันธะทางกฎหมายเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของข้อตกลงเอฟทีเอ และหากประเทศไทยไม่สามารถรักษาหรือปรับปรุงมาตรฐานการปกป้องและรักษาสีแวดลอมตามที่ระบุไว้ได้ ความบกพร่องดังกล่าวสามารถถูกยกขึ้นเพื่อเป็นเหตุให้สหรัฐสามารถกีดกันทางการค้าอย่างถูกกฎหมายได้

ประเด็นข้อเรียกร้องของสหรัฐสำหรับการเจรจาเอฟทีเอ ในด้านสิ่งแวดล้อมที่จะมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย ได้แก่

(1) ต้องการให้ประเทศคู่เจรจามีการบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศของตนอย่างเข้มงวด และได้กำหนดกลไกการติดตามให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจัง

(2) การรับรองสิทธิและพันธกรณีภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม (MEAs) ที่ทั้งประเทศไทยและประเทศสหรัฐฯ เป็นภาคีสมาชิกอยู่เท่านั้น

ข้อเรียกร้องดังกล่าวส่วนหนึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมาย Trade Promotion Authority ของสหรัฐ (Sec. 2102 ข้อ b (4) –11) และในกรอบการเจรจาของสหรัฐกับประเทศไทยตามเอกสารที่ผู้แทนการค้าสหรัฐ (USTR) ยื่นเสนอต่อรัฐสภาสหรัฐ

การที่สหรัฐมีข้อกำหนดภายใต้ข้อตกลงเอฟทีเอ ให้ประเทศไทยมีการใช้บังคับกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มงวด มีเหตุผลเนื่องจาก ทางสหรัฐเห็นว่า การที่ต้นทุนการผลิตของสินค้าไทยมีราคาต่ำ เพราะไม่ได้รวมเอาต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในราคาสินค้าด้วย แต่ผลกระทบด้านต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมให้แก่สังคม ดังนั้นถ้ามีการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้ต้นทุนภายนอก (External Cost) กลับไปสู่ความรับผิดชอบของผู้ประกอบการมากยิ่งขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยได้

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบจากข้อเรียกร้องของสหรัฐในเรื่องสิ่งแวดล้อมจะมีผลกระทบในสองลักษณะ กล่าวคือ ในแง่หนึ่งถ้าดูอย่างผิวเผินน่าจะเป็นผลดีต่อการดูแลรักษาสถานทรัพยากรของประเทศไทย (ซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไปในหัวข้อที่ 4) แต่ในขณะเดียวกันก็มีเหตุผลในเชิงการแข่งขันทางการค้า ที่ต้องการให้สินค้าไทยมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นมาตรการทางการค้าที่กำหนดขึ้นมาเพื่อทดแทนการที่ต้องลดภาษีศุลกากรให้กับสินค้าของไทย ทั้งนี้ เพื่อการปกป้องผู้ผลิตของสหรัฐนั่นเอง

4. ผลกระทบของข้อตกลงเอฟทีเอที่มีต่อข้าวหอมมะลิไทย

4.1 กรณีจีเอ็มโอ

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศผลิตจีเอ็มโอรายใหญ่ของโลก บริษัทข้ามชาติของสหรัฐ “มอนซานโต้” ครอบครองตลาดพันธุ์พืชจีเอ็มโอกว่า 80% ของตลาดเมล็ดพันธุ์พืชจีเอ็มโอทั้งหมด นอกเหนือจากนี้สหรัฐยังเป็นผู้ปลูกพืชจีเอ็มโอรายใหญ่คิดเป็นสัดส่วนมากกว่า 60% ของพื้นที่ปลูกจีเอ็มโอทั่วโลก

ขณะนี้บริษัทเอเวนติส (Aventis) ได้พัฒนาข้าวจีเอ็มโอ “Liberty Link” ซึ่งต้านทานยาปราบศัตรูพืชกลุ่มไกลโฟสเฟต (Glyphosate) ที่มีชื่อการค้า “Liberty” หรือ “Basta” และได้รับการอนุมัติให้ปลูกเพื่อการ

ค้าแล้วในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา บริษัทมอนซานโต้เองมีโครงการวิจัยข้าวจีเอ็มโอในสหรัฐมากกว่า 10 รายการ ในขณะที่ บริษัท Ventria Bioscience กำลังพัฒนาข้าวจีเอ็มโอที่ตัดต่อใส่ยีนมนุษย์เพื่อผลิตโปรตีน lysozyme และ lactoferrin สำหรับผลิตยาป้องกันโรคท้องร่วง ขณะนี้กำลังเตรียมการเพื่อปลูกทดสอบในแคลิฟอร์เนียหรือมิสซูรี

ภายใต้การเจรจาข้อตกลงเอฟทีเอระหว่างไทยและสหรัฐนั้น สหรัฐได้กดดันให้ประเทศไทยเปิดประตูสำหรับพืชจีเอ็มโอตั้งแต่ก่อนระหว่างการเจรจาเอฟทีเอเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการเสียอีก ตัวอย่างเช่น บริษัทมอนซานโต้ได้จัดทำจดหมายถึงตัวแทนการค้าสหรัฐเรียกร้องให้ประเทศไทย ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2544 ที่ห้ามมิให้มีการปลูกทดลองจีเอ็มโอในระดับไร่นาเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้โดยเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าวของไทยก่อนหน้าหรือระหว่างการเจรจาเอฟทีเอ¹³

หากประเทศไทยยอมรับข้อเรียกร้องของสหรัฐ เกี่ยวกับประเด็นการเปิดเสรีจีเอ็มโอซึ่งอยู่ภายใต้ข้อเรียกร้อง SPS ภายใต้ WTO อย่างเคร่งครัดนั้นจะเป็นผลทำให้ประเทศไทยไม่อาจใช้มาตรการจำกัดการนำเข้าสินค้าเกษตรจากสหรัฐที่เป็นหรือมีส่วนผสมจากผลิตภัณฑ์ดัดแปลงพันธุกรรม หรือจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆ เพื่อการปกป้องคุ้มครองระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักการป้องกันไว้ก่อน (Precautionary Approach)¹⁴ ได้อย่างเต็มที่ หรือการจำกัดการนำเข้าโดยใช้เหตุผลด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจ-สังคม (เช่น ผลกระทบต่อเกษตรกรในประเทศ ผลกระทบต่อการผูกขาดครอบครองตลาด ฯลฯ) เนื่องจากตามเงื่อนไขใน WTO เกี่ยวกับการใช้มาตรการทาง SPS ต่อการค้า จะต้องมียุทธศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์อย่างชัดเจนเสียก่อน แต่ในกรณีจีเอ็มโอนั้น ยังไม่มีข้อสรุปทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบของจีเอ็มโอ ซึ่งเป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว

ถึงแม้ว่าข้าวจีเอ็มโอของบริษัทข้ามชาติยังมิได้ปลูกหรือมิได้เข้าสู่ระบบตลาดอย่างเต็มที่เหมือนข้าวโพด ถั่วเหลือง และฝ้าย แต่สหรัฐอเมริกาจะใช้ข้าวจีเอ็มโอเป็นเสมือน “ม้าไม้เมืองทรอย” (Trojan Horse) ในการเปิดตลาดเมล็ดพันธุ์จีเอ็มโอให้กับอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ของสหรัฐ เช่นเดียวกับการพยามผลักดันและให้การสนับสนุนการวิจัยและปลูกทดลองมะละกอจีเอ็มโอซึ่งทำให้เกิดกระแสถกเถียงในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง

ข้าวจีเอ็มโอสำคัญสองชนิดคือ ข้าวจีเอ็มโอต้านทานโรคขอบใบแห้ง และข้าวจีเอ็มโอเพิ่มวิตามินเอ นั้นได้รับการสนับสนุนในการวิจัยและประสานงานกับเจ้าของสิทธิบัตรโดยมูลนิธิรีดคักเกิ้ลเลอร์ของสหรัฐ การผลักดันให้มีการปลูกทดลองข้าวภายใต้โครงการความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมนี้ จะเป็นกลยุทธ์

¹³ จดหมายของมอนซานโต้ถึงตัวแทนการค้าสหรัฐ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2547

¹⁴ หลักการ Precautionary Approach เป็นหลักการที่มีอยู่ในพิธีสารว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosafety Protocol)สาระสำคัญของหลักการนี้ คือ ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพียงพอ แต่หากมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ การใช้ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน หรือป้องกันความเสี่ยงต่อสุขภาพมนุษย์แล้วประเทศสมาชิกของพิธีสารสามารถตัดสินใจอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้นำเข้า GMOs¹⁴ ได้ ทั้งนี้ ต้องใช้มาตรฐานเดียวกันทั้งผลิตภัณฑ์ที่มาจากต่างประเทศและที่ผลิตภายในประเทศ (Art. 10.6 และ 11.8)

สำคัญของสหรัฐและบริษัทข้ามชาติในการเปิดตลาดเมล็ดพันธุ์จีเอ็มโอในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศไทย

การยอมตามแรงกดดันของสหรัฐ แม้เพียงยอมรับการอนุญาตให้มีการปลูกทดลองจีเอ็มโอในระดับไร่นา แต่ก็อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของฐานทรัพยากรพันธุกรรมข้าวในประเทศไทยให้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากยีนต้านทานสารเคมีปราบวัชพืช ยีนต้านทานยาปฏิชีวนะ และอื่นๆอาจจะกระจายไปปนเปื้อนพันธุกรรมข้าวของไทย และเป็นการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในศูนย์กลางแหล่งกำเนิดและศูนย์กลางการกระจายพันธุ์ข้าวสำคัญของโลก

หากการเปิดโอกาสให้มีการทดลองฝ่ายปีที่ และมะละกอจีเอ็มโอในระดับไร่นา(Field Trial) ที่ผ่านมาก็พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่สามารถควบคุมการแพร่กระจายของพืชจีเอ็มโอไม่ให้ปนเปื้อนกับพืชทั่วไปได้ และทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ทั้งปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพะ สิทธิเกษตรกร และผลกระทบต่อตลาดสินค้าเกษตรของไทยแล้ว การอนุญาตให้ปลูกทดลองข้าวจีเอ็มโอมีความเสี่ยงสูงที่จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศอย่างใหญ่หลวงในระดับที่ไม่อาจนำไปเปรียบเทียบกับ การทดลองพืชจีเอ็มโอทั้งสองชนิดที่ได้กล่าวแล้ว

ตารางที่ 1 แสดงปริมาณความต้องการเมล็ดพันธุ์และมูลค่าตลาดในปัจจุบัน

ประเภทเมล็ดพันธุ์	ปริมาณ(ตัน)	ราคาต่อก.ก.(บาท)	มูลค่า(ล้านบาท)
ข้าวโพด	19,767	100	2,000
ฝัก	2,000	*	390-520
ถั่วเหลือง	20,000	15-18	355
ข้าว	50,000	15	750
พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรเก็บเอาไว้เอง	900,000	*	*

ที่มา : วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ , ข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับการผลักดันพืชจีเอ็มโอ จากหนังสือข้อตกลงเขตการค้าเสรี ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย(2547) กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน

การครอบครองตลาดเมล็ดพันธุ์ข้าวน่าจะเป็นเป้าหมายของบริษัทข้ามชาติสหรัฐ รวมทั้งบริษัทเมล็ดพันธุ์ยักษ์ใหญ่ของไทยที่มีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับบริษัทสหรัฐด้วย เนื่องจากขนาดตลาดของเมล็ดพันธุ์ข้าวนั้นสูงกว่าเมล็ดพันธุ์อื่นๆมาก โดยหากสามารถชักจูงให้ชาวนาไทยหันมาเปลี่ยนพันธุ์ข้าวพื้นบ้านมาเป็นพันธุ์ข้าวจีเอ็มโอได้ บริษัทเมล็ดพันธุ์จะได้ครอบครองตลาดที่มีมูลค่าสูงถึง 27,000 ล้านบาท และมูลค่าจะสูงกว่านี้จนถึง 67,000 ล้านบาทถ้ามีการผูกขาดตลาดเมล็ดพันธุ์ข้าวเหมือนกรณีตลาดข้าวโพดปัจจุบัน¹⁵

¹⁵ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ , ข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับการผลักดันพืชจีเอ็มโอ จากหนังสือข้อตกลงเขตการค้าเสรี ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย(2547) กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน

4.2 กรณีทรัพย์สินทางปัญญา

1) กรณีการยอมรับให้มีการจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต

ผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงกฎหมายสิทธิบัตรของไทย เนื่องจากตามกฎหมายสิทธิบัตรของไทย ในปัจจุบัน ให้การคุ้มครองเฉพาะจุลินทรีย์ที่มีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเท่านั้น ไม่รวมถึงพืชและสัตว์ ซึ่งเป็นการให้ความคุ้มครองที่สอดคล้องกับพันธกรณีภายใต้ตามความตกลงทริพส์ในองค์การการค้าโลกอยู่แล้ว ถ้าต้องการขยายความคุ้มครองสิทธิบัตรไปยังสิ่งมีชีวิตทุกประเภท จึงต้องมีการปรับแก้ไขกฎหมายสิทธิบัตรของไทย

การขยายความคุ้มครองสิทธิบัตรไปยังสิ่งมีชีวิตทุกประเภท จะส่งผลกระทบต่อ การกำกับดูแลการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างไม่เป็นธรรม ผลกระทบต่อสิทธิเกษตรกรในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ฯลฯ เนื่องจากตามระบบกฎหมายสิทธิบัตร ไม่มีข้อกำหนดที่พิจารณาถึงแหล่งที่มาของพันธุกรรมที่ใช้เป็นฐานในการประดิษฐ์ ไม่มีเงื่อนไขเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างผู้ประดิษฐ์ กับบุคคลหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของพันธุกรรมที่เป็นฐานในการประดิษฐ์

การยอมรับระบบกฎหมายสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต เท่ากับการยอมรับให้สหรัฐสามารถจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิตจากทรัพยากรชีวภาพที่นำไปจากประเทศไทยโดยเราไม่อาจโต้แย้งได้นั่นเอง ในกรณีข้าวหอมมะลินั้น สหรัฐอเมริกาสามารถจดสิทธิบัตรยีนที่ได้จากข้าวหอมมะลิหรือข้าวสายพันธุ์อื่นๆ ของไทยได้ ดังที่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่ากฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐนั้นให้สิทธินักวิจัยและบริษัทในการจดสิทธิบัตรยีนของข้าวได้ไม่ว่าจะได้มาจากที่ใด ดังที่ ดร.แพม โรนาลด์ (Pam Ronald) นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยคอร์เนลจดสิทธิบัตรยีน XA21 ซึ่งมีคุณสมบัติต้านทานโรคขอบใบแห้ง จากพันธุ์ข้าวป่าของประเทศมาลีในแอฟริกา เป็นต้น การยอมรับการระบบการจดสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิตจะทำให้บริษัทเทคโนโลยีชีวภาพสหรัฐซึ่งมีความสามารถในการศึกษาเรื่องยีนและจีโนมตลอดจนบริษัทที่ผลิตจีเอ็มโอเข้ามาครอบครองทรัพยากรชีวภาพของโลกทั้งหมดในท้ายที่สุด ดังที่ขณะนี้บริษัท Incyte, Human Genome Sciences และ Celera ได้จดสิทธิบัตรยีนหลายหมื่นสิทธิบัตร และเมื่อเร็วๆ นี้ บริษัท Syngenta's ได้ยื่นเอกสารคำขอสิทธิบัตร WO03000904A2/3 ที่มีความหนาถึง 323 หน้ายื่นจดสิทธิบัตรยีนซึ่งควบคุมการออกดอก และช่วงเวลาการออกดอกของข้าวครอบคลุมประเทศต่างๆ 115 ประเทศทั่วโลก¹⁶

กฎหมายสิทธิบัตรของสหรัฐยังสามารถใช้ในการผูกขาดสายพันธุ์พืชได้ด้วย ดังนั้นโครงการปรับปรุงพันธุ์ข้าว "Stepwise Program for Improvement of Jasmine Rice for the United States" ซึ่งถูกกระแสดันจากประชาชนไทย จนนักวิจัยสหรัฐไม่สามารถจดสิทธิบัตรพันธุ์ข้าวได้นอติด ก็จะสามารถกลับมาขอยื่นจดสิทธิบัตรได้อีก ทั้งนี้หากสหรัฐได้รับสิทธิบัตรดังกล่าวจะสร้างความเสียหายให้กับตลาด

¹⁶ "Syngenta Claims Multi-Genome Monopoly" ETC News Release Monday, January 10, 2005
www.etcgroup.org

ชาวไทยอย่างมาก เนื่องจากผู้ที่ได้รับสิทธิบัตรจะอ้างว่าข้าวหอมมะลิไทยที่นำเข้ามาในตลาดสหรัฐนั้นมีลักษณะเหมือนกับข้าวที่ถูกจดสิทธิบัตรไว้

กรณีคล้ายคลึงกันนี้เคยเกิดขึ้นแล้วเมื่อปี 1999 เมื่อบริษัทสหรัฐชื่อ POD-NERs ได้รับอนุมัติให้ได้รับสิทธิบัตรหมายเลข US5894079 ในถั่วผิวสีทองชื่อ "Enola" นักปรับปรุงพันธุ์ของบริษัทชื่อ Larry Proctor อ้างว่าเขาปรับปรุงพันธุ์ขึ้นมาใหม่จากถั่วของเม็กซิโก ทั้งๆที่ถั่วEnolaของเขาเหมือนกันกับถั่ว "Mayacoba" ของชาวเม็กซิกันไม่มีผิด ในปี 2001 ศูนย์วิจัยการเกษตรเขตร้อน CIAT (Center for Tropical Agriculture) ร่วมกับรัฐบาลเม็กซิโกยื่นเรื่องให้มีการยกเลิกสิทธิบัตรถั่วดังกล่าว แต่ขั้นตอนการยกเลิกยังคงต้องใช้เวลาอีกกระยะหนึ่ง¹⁷ ในขณะที่ความเสียหายได้เกิดขึ้นกับชาวไร่เม็กซิโกแล้วเมื่อบริษัท POD-NERs ยื่นจดหมายถึงร้านค้าต่างๆไม่ให้รับซื้อถั่วเหลืองจากเม็กซิโก และได้เรียกร้องค่าสิทธิบัตรจากชาวไร่เม็กซิกันประมาณ 6 เซ็นต์ต่อปอนด์ หรือคิดเป็น 23% ของราคาที่เกษตรกรเม็กซิกันได้รับเมื่อขายถั่ว Mayacobaในตลาดสหรัฐ¹⁸ ผลกระทบดังกล่าวทำให้การส่งออกถั่วดังกล่าวไปยังสหรัฐลดลงถึง 90%

หากเกิดกรณีนักวิจัยสหรัฐจดสิทธิบัตรข้าวหอมมะลิของไทยดังกรณีที่เกิดขึ้นกับถั่ว Mayacoba ผลประโยชน์จากตลาดข้าวหอมมะลิของไทยซึ่งมีขนาดตลาด 300,000 – 600,000 ตัน จะได้รับผลกระทบ คิดเป็นความเสียหายสูงถึง 4,680 – 9,360 ล้านบาท/ปี ทั้งนี้ไม่นับความเสียหายจากกรณีสหรัฐส่งข้าวออกไปแย่งชิงตลาดข้าวหอมมะลิในเอเชียและอื่นๆของไทย

2) กรณีการเข้าเป็นภาคีของยูโปฟ

ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายของไทยในการคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งในกรณีนี้ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เนื่องจากหลักการ เจื่อนไซ แนวปฏิบัติในการคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช แตกต่างกับกฎหมายสิทธิบัตรและระบบการคุ้มครองตามอนุสัญญายูโปฟ ฉบับปี ค.ศ. 1991 อย่างมาก

ตาม พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีลักษณะเป็นกฎหมายเฉพาะ (*sui generic system*) จัดทำขึ้นโดยให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทย ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ให้การคุ้มครองทั้งพันธุ์พืชใหม่ และพันธุ์พืชที่มีอยู่เดิมในป่า หรือในชุมชนท้องถิ่น มีการผ่อนปรนเงื่อนไขการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ไม่ให้เข้มงวดจนเกินไป เพื่อลดผลกระทบต่อเกษตรกร มีข้อกำหนดเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างนักปรับปรุงพันธุ์ กับภาครัฐหรือกับชุมชนท้องถิ่นจากการนำเอาพันธุ์พืช ป่า หรือพันธุ์พืชพื้นเมืองไปใช้เป็นฐานในการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อให้การให้ประโยชน์จากพันธุ์พืชเป็นไปอย่างยั่งยืน มีความเป็นธรรม และเป็นการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรด้วย

¹⁷ "Small Yellow Bean Sets Off International Patent Dispute" The New York Times. March 20, 2001

¹⁸ "Enola Bean Patent Challenged" RAFI Press Release January 5, 2001

แต่ในระบบกฎหมายสิทธิบัตร และอนุสัญญาอุปอฟ 1991 ไม่ได้มีข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น มุ่งเน้นให้การคุ้มครองสิทธิของนักปรับปรุงพันธุ์พืชเป็นหลัก ให้การคุ้มครองเฉพาะพันธุ์พืชใหม่ ไม่รวมถึงพันธุ์พืชป่าและพันธุ์พืชพื้นเมือง ดังนั้น ถ้าต้องปรับเปลี่ยนระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยให้เป็นไปตามกฎหมายสิทธิบัตร หรืออนุสัญญาอุปอฟ 1991 ซึ่งมีลักษณะการคุ้มครองใกล้เคียงกับระบบสิทธิบัตร จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้ากับดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพ นำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชของไทย ผลกระทบต่อการสิทธิเกษตรกร เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน

ผลกระทบต่อข้าวหอมมะลิไทยหากประเทศไทยยอมรับระบบกฎหมายของอุปอฟ จะใกล้เคียงกับกรณีการให้สิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต ความแตกต่างอยู่ที่ กฎหมายสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตจะเปิดโอกาสให้นักวิจัยได้รับการคุ้มครองหรือได้รับสิทธิผูกขาดถึงระดับหน่วยพันธุกรรม(Gene)ด้วย ในขณะที่กรอบกฎหมายอุปอฟนั้นให้การคุ้มครองในเฉพาะสายพันธุ์เท่านั้น

3) กรณีการนำกฎหมายเครื่องหมายการค้ามาใช้แทนการคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

การใช้เครื่องหมายการค้าเพื่อคุ้มครองชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของฝ่ายสหรัฐที่จะให้ความหมายว่าชื่อ "จัสมินไรซ์" กลายเป็นชื่อสามัญ และทำให้ความพยายามของประเทศไทยในการกำหนดให้ "จัสมินไรซ์" เป็นชื่อที่ได้รับการคุ้มครองในฐานะชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรอบการเจรจาพหุภาคี ทั้งๆที่นับตั้งแต่การประชุมที่โดฮาเป็นต้นมา การเจรจาในเรื่องสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นได้รวมสินค้าเกษตรเข้าไปอยู่ด้วยแล้ว เป็นการปิดโอกาสฝ่ายไทยที่จะผลักดันให้ชื่อ "จัสมินไรซ์" เข้าไปอยู่รายชื่อภายใต้ระบบการขึ้นทะเบียนระหว่างประเทศซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการเจรจา

ขณะนี้อุตสาหกรรมข้าวสหรัฐ ขายข้าวพันธุ์อื่นในนาม "จัสมินไรซ์" โดยสองวิธีการคือ นำข้าว "จัสมิน85"¹⁹ บรรจงขายในนามข้าวหอมมะลิ ทั้งๆที่ลักษณะทางกายภาพ คุณภาพการหุง และรสชาติแตกต่างกับข้าวหอมมะลิแท้ๆจากประเทศไทยมาก จากการประมาณการขณะนี้ มีข้าวจัสมิน85 ขายในตลาดสหรัฐประมาณ 200,000 ตัน²⁰ ส่วนข้าวพันธุ์อื่นๆที่ขายในนามข้าวหอมมะลิ เช่น "จัสมาติ"ของบริษัทไรซ์เทค เป็นต้นนั้น มีขนาดตลาดประมาณ 200,000 ตัน²¹ รวมตลาดข้าวพันธุ์อื่นๆที่ขายในนามข้าวหอมมะลิประมาณ 400,000 ตัน หรือคิดเป็นมูลค่าประมาณ 6,241.7 ล้านบาท²² ใกล้เคียงกับปริมาณข้าวหอมมะลิแท้ๆที่นำเข้าจากประเทศไทย

¹⁹ ข้าวพันธุ์นี้ได้มาจากการนำข้าวหอมมะลิของไทยผสมกับ IR841 ข้าวพันธุ์ต้นเตี้ยของอิหร่าน โดย Dr. Ben Jackson นักวิชาการข้าวสหรัฐซึ่งถูกส่งมาช่วยเลือกกรรมการข้าวของไทยเมื่อปี 2509

²⁰ ประเมินจากพื้นที่การปลูกพันธุ์ข้าวจัสมิน85 ในสหรัฐอเมริกา และค่าให้สัมภาระณของเกษตรกรที่ปลูกข้าวพันธุ์นี้ในสหรัฐ

²¹ สัมภาระณเจ้าหน้าที่ไรซ์เทคทางโทรศัพท์ โดย Janet Bell- GRAIN เมื่อปี 2541

²² คิดจากราคาเฉลี่ยส่งออก 15,600 บาท/ตัน เมื่อปี 2547

การยอมรับว่า “จัสมินไรซ์” เป็นชื่อสามัญ ทำให้ประเทศไทยสูญเสียตลาดที่ควรจะเป็นข้าวหอมมะลิในประเทศสหรัฐเป็นปริมาณมหาศาล และหากคิดถึงตลาดข้าวหอมมะลิในประเทศอื่นๆ ที่ถูกแอบอ้างเอาข้าวพันธุ์อื่นมาขาย มูลค่าความเสียหายจะมากกว่าที่กล่าวแล้วหลายเท่า²³

กรณีข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ภายใต้การเจรจาในหัวข้อว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อม (Environment Chapter) ทางสหรัฐฯ ได้เสนอข้อเรียกร้องให้ประเทศไทยยอมรับสิทธิหน้าที่ และพันธกรณีเฉพาะความตกลงพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อม (Multilateral Environmental Agreements : MEAs) ที่ประเทศไทยและสหรัฐเป็นภาคีร่วมกันเท่านั้น นั่นหมายความว่า MEAs ที่ไทยเป็นภาคีแต่สหรัฐไม่ได้เป็นภาคี เช่น อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก, อนุสัญญาบาเซล เป็นต้น จะไม่สามารถเรียกร้องให้สหรัฐยอมรับสิทธิหน้าที่ และพันธกรณีตามความตกลงดังกล่าวได้

ในกรณีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) ที่ประเทศไทยและประเทศต่างๆ กว่า 100 ประเทศเป็นภาคีสมาชิกอยู่นั้น สหรัฐไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงการแจ้งขออนุญาตการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมล่วงหน้า เรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม และการเคารพภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของอนุสัญญาดังกล่าวแต่ประการใด

หากรัฐบาลไทยยอมตามคำเรียกร้องของสหรัฐ นั้นหมายถึงว่าเรายอมสมัครใจให้สหรัฐละเมิดสิทธิอธิปไตยของประเทศไทยเหนือทรัพยากรชีวภาพ สายพันธุ์ข้าว พืชพันธุ์ต่างๆ และทรัพยากรชีวภาพของประเทศทั้งหมดจะถูกข้ามฉกฉวยใช้ประโยชน์โดยไม่จำเป็นต้องขออนุญาต ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนประโยชน์ และไม่ต้องเคารพสิทธิของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น

เมื่อประกอบกับข้อเรียกร้องให้ประเทศไทยยอมรับระบบกฎหมายสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิตดังที่กล่าวมาด้วยแล้ว บรรษัทข้ามชาติสหรัฐสามารถพาเหรดเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอื่นๆ ของประเทศได้ตามต้องการ อีกทั้งยังสามารถเข้ามาจดสิทธิบัตรทรัพยากรชีวภาพแสดงความเป็นเจ้าของทรัพยากรของเราได้ในแผ่นดินของเราเอง

²³ ข้อตกลงทริปส์ 24 (9) ระบุว่า ประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกไม่มีพันธกรณีที่จะต้องคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีได้รับความคุ้มครองในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิด หรือซึ่งความคุ้มครองในประเทศที่เป็นแหล่งกำเนิดได้ระงับไปแล้ว

5. จุดยืนของประเทศไทยและข้อเสนอแนะในการเจรจาเอฟทีเอกับสหรัฐอเมริกา

จุดยืนของประเทศไทยในการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับสหรัฐอเมริกา ต้องยืนอยู่บนผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ คำนึงถึงหลักอธิปไตยของประเทศ และความมั่นคงระยะยาวของชาติ เป็นสำคัญ

5.1 ประเทศไทยต้องมีจุดยืนอย่างมั่นคงที่จะไม่ยอมรับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของฝ่ายสหรัฐโดยเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับระบบกฎหมายสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต การเข้าเป็นภาคียูโปฟ และการนำเอากฎหมายเครื่องหมายการค้ามาแทนการคุ้มครองชื่อเสียงทางภูมิศาสตร์

การยอมรับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐ นอกจากจะทำให้เกิดความเสียหายต่อตลาดและพันธุกรรมข้าวหอมมะลิดังที่ได้กล่าวแล้ว จะส่งผลต่อทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชนิดและประเภทอื่นๆทั้งหมด

ตัวแทนเจรจาและรัฐบาลไทยพึงระลึกเสมอว่า การยอมรับตามแรงกดดันของสหรัฐแม้เพียงประเทศเดียว แต่จะทำให้ประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ เช่น สหภาพยุโรป และญี่ปุ่น เป็นต้น ได้รับสิทธิด้านทรัพย์สินทางปัญญาเสมือนเหมือนกับที่ประเทศไทยยอมให้กับประเทศสหรัฐด้วย

จุดยืนเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาต้องไม่ไปไกลเกินกว่าข้อตกลงทรัพย์สินทางปัญญาในกรอบการเจรจาภายใต้องค์การการค้าโลก ซึ่งขณะนี้อย่างน้อยประเทศไทยยังมีทางเลือกอื่นที่ไม่ต้องใช้กฎหมายสิทธิบัตรสิ่งมีชีวิต ไม่จำเป็นต้องเข้าเป็นภาคีของยูโปฟ และมีโอกาสสูงที่จะได้รับการคุ้มครองชื่อเสียงทางภูมิศาสตร์ของข้าวหอมมะลิและสินค้าเกษตรอื่นๆในระดับเดียวกับที่ประเทศยุโรปได้รับการคุ้มครองไวน์และสุรา²⁴

5.2 รัฐบาลไทยต้องแสดงบทบาทการเจรจาในเชิงรุกในการคุ้มครองข้าวหอมมะลิ ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) เรียกร้องให้ฝ่ายสหรัฐแก้ปัญหากละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของไทยในกรณีข้าวหอมมะลิ โดยห้ามมิให้บริษัทค้าข้าวในสหรัฐแอบอ้างเอาข้าวพันธุ์อินชายนาม “จัสมินไรซ์” การแก้ไข

²⁴ Pascal Lamy อดีตผู้แทนการค้าของสหภาพยุโรป และผู้อำนวยการองค์การการค้าโลกต่อจากนายสุภชัย พานิชภักดิ์ ได้แถลงเมื่อ 25 มิถุนายน 2002 สนับสนุนการคุ้มครองชื่อจัสมินไรซ์ของไทยภายใต้การคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ดังความตอนหนึ่งว่า “Indian saris, Turkish carpets, Darjeeling tea (India), Jasmin rice (Thailand), Parmigiano Reggiano cheese (Italy), Jamon de Huelva (Spanish ham), art paper (China), and Limoges porcelain are just a few examples of the products that could eventually benefit from enhanced protection. Geographical indications could also be used, in certain instances, for products that incorporate traditional knowledge, such as Indian neem “

เรื่องนี้ต้องดำเนินไปให้แล้วเสร็จก่อนได้ข้อสรุปในการเจรจา ประเทศสหรัฐอเมริกาต้องให้บรรทัดฐานเดียวกับที่ได้กดดันให้รัฐบาลไทยกดดันการละเมิดลิขสิทธิ์ภาพยนตร์ เพลง และซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ของสหรัฐ ซึ่งมีขึ้นก่อนการเจรจาจะเริ่มต้นขึ้นด้วยซ้ำ

2) ประเทศไทยต้องเรียกร้องให้ฝ่ายสหรัฐยอมรับสิทธิอธิปไตยของประเทศไทยเหนือทรัพยากรชีวภาพ การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องขออนุญาตล่วงหน้า ต้องทำสัญญาส่วนแบ่งประโยชน์ตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และกฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 ของประเทศไทย โดยการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพใดๆของทั้งสองฝ่ายจะต้องแสดงที่มาของทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมไปจากเงื่อนไขขอรับการคุ้มครองเดิมที่กำหนดไว้

5.3 ในกรณีสินค้าจีเอ็มโอนั้น รัฐบาลต้องยืนยันอย่างมั่นคงว่าประเทศไทยมีสิทธิสมบูรณ์ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพที่จะใช้หลักการป้องกันเอาไว้ก่อน ที่จะห้ามมิให้การนำเข้าจีเอ็มโอเข้ามาภายในประเทศหากไม่มั่นใจถึงผลกระทบที่มีต่อสุขภาพและสภาพแวดล้อม

ประเทศไทยมีความชอบธรรมทุกประการในการห้ามการนำเข้าจีเอ็มโอจากต่างประเทศเข้ามาทดลองหากเห็นว่าการทดลองนั้นเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการปนเปื้อนของจีเอ็มโอจากแปลงทดลองกระจายไปในพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อื่นใดนอกแปลงทดลอง ทั้งนี้โดยการทดลองเกี่ยวกับจีเอ็มโอในประเทศนั้นต้องอยู่ภายใต้กฎหมายความปลอดภัยทางชีวภาพ ซึ่งมีหลักการคุ้มครองสิทธิของเกษตรกร และการชดเชยความเสียหายกำหนดไว้อย่างชัดเจน

แรงกดดันของบริษัทมอนซานโต้ที่ต้องการให้รัฐบาลไทยยอมให้มีการทดลองพืชจีเอ็มโอรอบใหม่นั้น ไม่มีเหตุผลเพียงพอ เนื่องจากบริษัทข้ามชาติดังกล่าวเป็นผู้ต้องรับผิดชอบต่อการปนเปื้อนของฝ่ายปีที่เมื่อรัฐบาลไทยอนุญาตให้มีการปลูกทดสอบเมื่อปี 2540

ภาคผนวก

ตารางที่ 1 ปริมาณการส่งออกข้าวหอมมะลิของไทย 2544-2547

เดือน	2544		2545		2546		2547	
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
มค.	18,566	362.36	11,889	158.63	214,285	2,658.62	195,628	3,080.60
กพ.	14,495	278.84	27,416	379.12	213,064	2,216.04	185,597	2,925.13
มีค.	12,147	201.93	41,099	533.22	171,173	2,451.80	174,453	2,798.21
เมย.	7,093	136.23	17,749	245.30	155,736	2,403.31	150,728	2,437.95
พค.	12,278	214.98	46,268	633.41	151,978	2,291.82	189,378	2,961.47
มิย.	6,230	116.41	144,787	1,886.39	167,155	2,233.76	178,791	3,018.18
กค.	8,327	160.35	173,943	2,129.87	161,465	2,170.45	157,826	2,612.33
สค.	6,420	114.99	222,068	2,471.57	202,417	2,699.51	182,362	2,849.32
กย.	6,740	116.10	162,949	1,961.75	108,925	2,025.75	186,815	2,557.35
ตค.	7,660	129.07	158,170	2,120.08	133,117	2,333.30	172,173	2,592.01
พย.	11,133	165.34	235,294	3,107.40	286,475	3,731.15	273,295	3,969.30
ธค.	10,361	165.54	251,363	3,411.87	237,008	4,089.25	232,575	3,770.18
รวม	121,450	2,162.14	1,492,995	19,038.61	2,202,798	31,304.76	2,279,621	35,572.03

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยความร่วมมือของกรมศุลกากร ปรับปรุงครั้งสุดท้ายเมื่อ 26/01/2005

(ปริมาณ : ตัน /มูลค่า : ล้านบาท)

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบอนุสัญญา UPOV ฉบับปี 1978 , ปี 1991 และข้อตกลงทริปส์

หัวข้อเรื่อง	UPOV 1978	UPOV 1991	TRIPS
สิ่งที่คุ้มครอง	พันธุ์พืชที่แต่ละประเทศประกาศเป็นพันธุ์พืชคุ้มครอง	พันธุ์พืชทุกชนิด	การประดิษฐ์ ซึ่งอาจรวมถึงพันธุ์พืชหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับนโยบายและกฎหมายของประเทศสมาชิก
เงื่อนไขการคุ้มครอง	- ความใหม่ - มีความแตกต่างของลักษณะประจำพันธุ์ - ความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ - มีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์	- ความใหม่ - มีความแตกต่างของลักษณะประจำพันธุ์ - ความสม่ำเสมอของลักษณะประจำพันธุ์ - มีความคงตัวของลักษณะประจำพันธุ์	- ความใหม่ - มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น - มีความสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม - มีการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์อย่างชัดเจน
ระยะเวลาคุ้มครอง	อย่างน้อย 15 ปี	อย่างน้อย 20 ปี	อย่างน้อย 20 ปี
ลักษณะของสิทธิเด็ดขาด	สิทธิในการผลิต ขาย และนำเข้าส่วนขยายพันธุ์	สิทธิในการผลิต ขาย และนำเข้าทุกส่วนของพืช	สิทธิในการผลิต ขาย ใช้ นำเข้า และศึกษาวิจัยทุกส่วนของพืช
ข้อห้ามการวิจัยและปรับปรุงพันธุ์	ไม่จำกัด	จำกัดสำหรับพืชลูกผสม และพืชที่พัฒนาจากพันธุ์พืชอนุพันธุ์	จำกัด หากกระทบต่อประโยชน์และการใช้งานตามปกติของผู้ทรงสิทธิ
สิทธิพิเศษสำหรับเกษตรกรในการเก็บรักษา และ แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์	มี	ขึ้นกับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ	ไม่มี
ข้อห้ามคุ้มครองซ้ำซ้อน	มี	ไม่มี	ขึ้นกับกฎหมายภายใน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยกับข้อเรียกร้องของสหรัฐอเมริกา

ประเด็น	การคุ้มครอง พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 (ระบบกฎหมายเฉพาะ)	ข้อเรียกร้องของสหรัฐ	การคุ้มครองพันธุ์พืชตามสนธิสัญญาอุปอพ
กรอบความคุ้มครอง	ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชทั้งที่เป็นพันธุ์พืชป่า พันธุ์พืชพื้นเมือง และพันธุ์พืชใหม่	ขยายการคุ้มครองสิทธิบัตรมายังพืชสัตว์ และพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์	ให้การคุ้มครองเฉพาะพันธุ์พืชใหม่ แต่ไม่ได้คุ้มครองพันธุ์พืชป่า พันธุ์พืชพื้นเมือง
ส่วนของพืชที่คุ้มครอง	ให้การคุ้มครองเฉพาะส่วนที่ใช้สำหรับการขยายพันธุ์เท่านั้น	นักปรับปรุงพันธุ์มีสิทธิเหนือส่วนขยายพันธุ์พืช และรวมถึงไป ลำต้น ผลผลิตต่างๆที่ได้จากพันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครอง	
พันธุ์พืชที่ได้รับการคุ้มครอง	ให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่เฉพาะรายการพืชที่รัฐมนตรีประกาศ โดยความเห็นชอบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชเท่านั้น	พันธุ์พืชทุกชนิดที่ได้รับการปรับปรุงพันธุ์ และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์กฎหมายกำหนด	
สิทธิของเกษตรกร	ให้การคุ้มครองสิทธิเกษตรกรในบางเรื่อง เช่น การเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูถัดไป การแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน ฯ	- ไม่ให้ความสำคัญแกสิทธิเกษตรกร - จำกัดสิทธิที่จะเก็บรักษาผลผลิตไว้ใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ในทุกฤดูเพาะปลูก	
บทบัญญัติเพื่อคุ้มครองการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างเป็นธรรม	- กำหนดให้ผู้ขอรับการคุ้มครองต้องพิสูจน์ว่าพันธุ์พืชที่ขอรับการคุ้มครองมีความปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศน์ - ให้เปิดเผยแหล่งที่มาของทรัพยากรพันธุกรรมที่ใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ - ให้พิสูจน์ว่าการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมนั้นเป็นไปโดยชอบ และมีการจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นธรรมแก่เจ้าของทรัพยากรพันธุกรรม	- ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องนี้ - ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องนี้	

